Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

VARDE
HANDELSSTANDS
FORENING

1857 * 1957

VARDE
HANDELSSTANDSFORENING
1857–1957

VARDE HANDELSSTANDS FORENING

*1857 * 1957*

Teksten udarbejdet af forstander
Ludv. Hoffmann, Varde
Trykt i Nordhjems Bogtrykkeri, Varde

FORORD

Den 26. oktober 1857 blev Varde Handelsstandsforening stiftet af en kreds af datidens største købmænd.

Formålet var den gang – som nu – at varetage handelens interesser. Om købmændenes problemer igennem 100 år og deres forsøg på igennem sammenhold at skabe en dygtig købmandsstand i Varde fortæller dette festskrift.

I dette jubilæumsår står Varde Handelsstandsforening som et fuldgyldigt udtryk for, at Varde som handelsby har bevaret sit gode forhold og nære handelsforbindelse med oplandet, og er fulgt med i den stærke udvikling, som Varde for tiden er inde i.

Varde, oktober 1957.

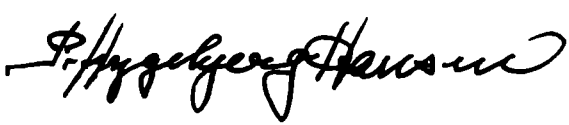

INDLEDNING

Af hensyn til læsere, som i nærværende lille festskrift, havde ønsket at finde noget mere om Varde by, eventuelt fra tiden før 1850 henvises til tre udmærkede værker.

Det første er »Varde Bys Historie« 1442—1942, forfattet af rigsarkivar Carl Lindberg Nielsen, Odense. Det andet er »Vestjylland og Varde Bank gennem 75 Aar« (1872—1947) skrevet af forfatteren Salomon J. Frifeldt. Det tredie er »Spare- og Laanekassen for Varde By og Omegn« (1850—1950) med tekst af cand. polit. O. Blinkenberg Nielsen.

Det er tre digre værker, og de indeholder en rigdom af oplysninger, og det er oplysninger, der berører alle sider af byens liv: Erhvervslivet og trafikproblemer, omegnens opdyrkning og stigende befolkningstal, fremtrædende borgere og økonomisk initiativ, kirker og skoler, præster og lærere — og så selvfølgelig de to værkers hovedemne: bank- og sparekasseforhold. Enhver Vardeborger og enhver, der har sin rod i Varde, må være taknemmelig for, hvad disse tre værker kan byde ham af hjemstavnsviden, og dermed af stille glæde.

Men det var hovedformålet: Handelsstandsforeningens hundredårige eksistens.

Ved 50 års jubilæet forelå et festskrift, som rummer en mængde fakta: På titelbladet står: »Varde Handelsstandsforening 1857—1907« (Cen-

traltrykkeriet, Esbjerg). Men der står ikke et ord om, hvem der er forfatter, men rigsarkivar C. Lindberg Nielsen, Odense, oplyser, at forfatteren er litterat Ludvig Murtfeldt, der ved århundredskiftet var en kendt skikkelse i Varde.

Ved 75 års jubilæet indeholdt Ribe Amtstidende en stor artikel, hvor fra en del af efterfølgende oplysninger er hentet. Endelig er der foreningens forhandlingsprotokoller, der er opbevaret lige fra starten, og som er omhyggeligt førte.

Varde, oktober 1957.

Ludv. Hoffmann.

FORENINGENS STIFTELSE

Hvor mærkeligt det end lyder, så ligger den umiddelbare årsag til foreningens stiftelse i Hamborg. Vi havde dengang ingen frihavn. Københavns Frihavn var ikke bygget, Hamborg var stabelplads for dansk udenrigs-handel, og som følge deraf var der mange økonomiske tråde mellem Hamborg og danske købmænd. Firmaet H. Pontoppidan & Co. i Hamborg var kreditgiver for mange danske købmænd.

En handelskrise af hidtil uanet omfang kom i 1857 fra Amerika over England til det europæiske fastland og angreb vor daværende største kreditgiver H. Pontoppidan & Co.; firmaet standsede, og ruin truede.

C. F. Tietgen var umiddelbart før blevet direktør for Privatbanken. Og denne »opgående stjerne i handelens verden«, sendtes til Hamburg.

Han reddede H. Pontoppidan & Co. Men han har sikkert haft nogle urolige dage og nætter. For hvis ikke de forudsætninger, som han regnede med, slog til, ville hans aktion føre til ruin for hans bank og for ham selv.

Hans ide var den: Penge cirkulerer; de penge, banken låner ud i dag, vender ad andre veje tilbage til banken imorgen.

Afslutningen af disse begivenheder ligger efter den 26. oktober, Handelsstandsforeningens stiftelsesdag, men rygterne havde lang tid i forvejen imellem købmænd skabt en nervøsitet og ængstelse, der gav trang

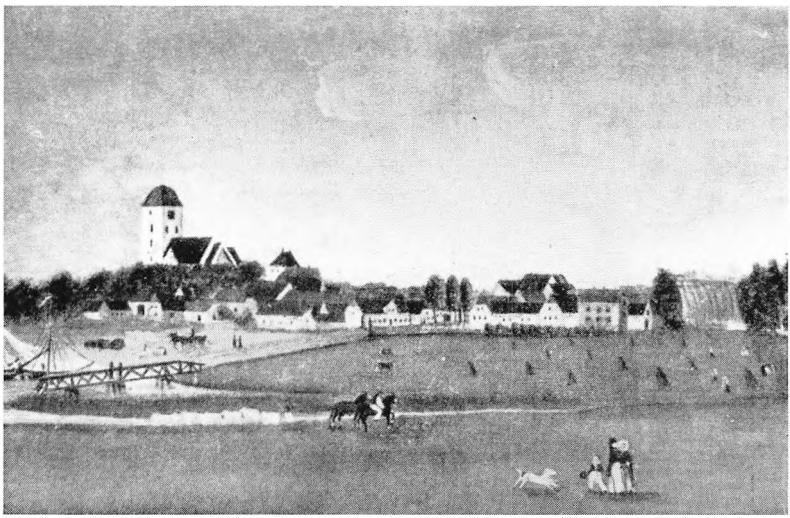

Varde by 1850

til samtale om tingene, og så står vi ved det punkt i handlingsforløbet, da tanken om en sammenslutning omsattes i handling.

Det er utvivlsomt den umiddelbare årsag til dannelsen af Varde Handelsstandsforening den 26. oktober 1857. Man følte trang til at stå sammen. Men der var andre medvirkende årsåger til, at købmænd følte trang til sammenhold.

Den fornævnte handelskrise medførte et stærkt prisfald på de produkter, købmænd skulle eksportere. Som eksempel kan anføres, at huder, som var indkøbt til 18 mark og 12 skilling pr. lispund, måtte eksporteres til 4 mark og 8 skilling. Smør og andre produkter stod i forhold hertil, så tabene var store, og den udenlandske gæld skulle betales. Udestående tilgodehavende måtte inddrives.

Mange købmænd kørte pr. hest og vogn fra gård til gård for at ind-

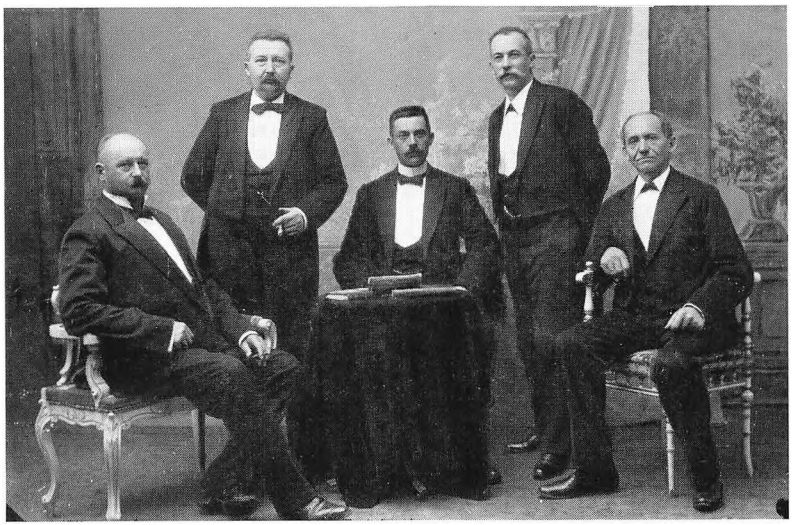

Bestyrelsen 1907:
H. Jacobsen. Hans Nielsen. Harald Nielsen. Julius Lange. Jens Sørensen

kassere tilgodehavende, og heldigvis havde landmændene på dette tidspunkt forholdsvis gode kår.

Men mange købmænd har haft det strengt, og det giver grobund for sammenhold og sammenslutning.

Og så står vi ved stiftelsen af foreningen.

Forberedende møde holdtes hos gæstgiver Aastrup, tirsdag den 20. oktober 1857, og den 26. oktober var foreningen en kendsgerning. Stifterne var følgende: I. Cohn, J. W. Palludan, Reck Thomsen, A. C. Haunstrup, C. Krarup, A. F. Helms, I. C. Liisberg, P. Debell, O. Palludan, Ludvig Helms, Hans Debell, Jens Thomsen, Jens Jensen, jun., Th. Thomsen, Peder Nielsen, A. Jensen, L. C. Lassen, H. P. Andersen, H. Haunstrup, A. N. Uhd, A. Andersen, G. C. Schmidt, Peter Debell, Frands Nielsen, N. L. Th. Clausen, J. Jacobsen, H. M. Duer og de tre med-

lemmer af den første direktion: A. K. Bastrup, H. C. N. Schmidt og Søren Thomsen.

Foreningens ordinære sammenkomster skulle finde sted hver onsdag aften. Senere nøjedes man med hver 14. dag. Der skulle holdes ordinær generalforsamling fire gange om året. — Kontingentet var 2 rdr. årligt.

At man havde planlagt ugentlige møder, viser, at man ville noget, og at der var opgaver at tage sig af.

Man fastsatte ensartede priser for køb og salg.

Man trådte i forbindelse med andre byers handelsforeninger for at drage fordel af deres erfaringer.

Man fremførte købmændenes ønsker over for offentligheden, f. eks. opførelse af et nyt toldbodpakhus ved havnen og forbedringer på post- og havnevæsenets områder.

Så kom krigen 1864. Den korte krigsperiode gav handelen økonomisk fordel. Toldvæsenet var suspenderet, så importerede varer gik toldfrit ind i landet. Købmændene tjente godt på de betydelige leverancer til den danske intendantur. Og købmænd tjente godt på de leveringer, som fjenden udskrev, og som kommunen skulle betale. Her var J. W. Palludan den største leverandør.

Købmændene A. K. Bastrup, J. W. Palludan, Reck Thomsen, Søren Thomsen og Edvard Neidhardt havde endvidere leverancen til de tyskere, som lå i Varde og omegn i de 6 uger våbenhvilen, inden fredsslutningen, stod på. Herved tjente de hver 500 rdr., som fjenden måtte betale.

LIDT OM GAMLE VIRKSOMHEDER
TOBAK OG BRÆNDEVIN

Der er vist få, der ved eller tænker på, at Varde i sin tid har haft ikke mindre end tre tobaksfabrikker.

En købmand Schultz havde omkring 1800 en tobaksfabrik på hjørnet af Kræmmergade og Torvet, der hvor nu Magasin Petersen har forretning. Han havde desuden en tømmerplads, hvor nu den gamle kommuneskole ligger.

En Jørgen Tranberg og efter ham sønnen A. P. Tranberg havde en tobaksfabrik i Arnbjerggade; det var en stor virksomhed, som beskæftigede både voksne og børn.

Svensk-norsk vicekonsul, købmand Hans Peder Forum havde en tobaksfabrik på hjørnet af Østergade og Storegade.

Af brændevinsbrænderier har der været flere.

Knud Westesen etablerede sig kort efter år 1800 som købmand og brændevinsbrænder på hjørnet af Brogade og Storegade.

Købmand Hans Madsen (kaldet Hans Brænder), Vestergade, har sikkert ikke båret sit tilnavn forgæves.

En konsul og købmand Knud Christensen havde brænderi i Smedegade.

Jeg skulle ikke have nævnet det, hvis ikke en brændevinsbrænder var kommet til at spille en stor rolle for byen og omegnen.

En brændevinsbrænder Albinus døde 1842. En nordmand Andreas Krogballe Bastrup antoges som bestyrer af brænderiet. Han giftede sig

Den Kampmanske købmandsgaard

kort efter med enken. Denne nordmand er den senere bekendte købmand A. K. Bastrup, der foruden at tage vare på sin egen store virksomhed, også fik tid til at blive en foregangsmand på træplantningens område. Bastrup Lund, der ligger ved Lundvej, hvor den er højest og med udsigt over Frisvad og Mejls, er et direkte vidnesbyrd herom. På stedet, hvor det såkaldte »Eiffeltårn« har stået, viser jernbøjer tydeligt, at en bygning af en eller anden slags, formentligt et udsigtstårn, har stået på højen. Ældre vardensere kan endnu huske, at på højen har stået en sten med hans navn. Han var aktiv ved beplantningen af »Lunden«, og det ligger nær at antage, at han også har været medvirkende ved tilplantningen af Sønder Plantage. Ja – vi glemmer ikke Dalgas, men Sønder Plantage er fra halvtredserne, altså ældre end »Det danske Hedeselskab af 1866«.

Da Rigsdagens Presseloge kort efter stiftelsen af »Turistforeningen for Varde og Omegn«, 1927 besøgte Varde, præsenterede daværende

Feddersens købmandsgård. ca. 1880

formand for skovudvalget, grosserer J. F. Lasson, med stolthed plantagen for byens gæster og gjorde opmærksom på, at dele var fra før Dalgas tid.

Det var forøvrigt ved samme lejlighed, at redaktør Henrik Nordhjem skabte turistforeningens slogan: »Rejs til Eventyrets Land over Varde«. – Udtrykket »Eventyrets Land« er lånt fra Thomas Lange.

Men tilbage til brændevinsbrænder og købmand A. K. Bastrup. Hvem skulle nu have tænkt sig, at brændevinsbrænderi og Sønder Plantage havde en så intim forbindelse med hinanden. Den importerede nordmand har vel ræsoneret som så, at når nåletræer kunne skabe skov på de norske fjældmarker, måtte de også kunne gøre det på en jysk hede.

Han fik ret, og han fortjente sit ridderkors med ære.

Han boede i »Den Kampmanske Gård«, der som bekendt også kaldes Bastrups gård.

Lad os med det samme nævne tre gaver til byen, skænket, ikke af Handelsstandsforeningen, men af tre af handelens mænd, gaver, som nutidens vardensere alle har glæde af.

Mange gange har man hørt det spørgsmål, hvad betyder det L. C., der står på muren ved hovedindgangen til den gamle kirkegård. Det betyder Laust Christensen, en købmand, der boede i en købmandsgård på hjørnet af Nørregade og Nikolajkirkestræde. Han havde i sine unge dage løbet med kræmmerposen og tjent sig penge. Så etablerede han sig som købmand og i taknemmelighed mod skæbnen satte han den pyntelig mur med jernport, som hegner byens gamle kirkegård. Han døde i 60erne.

I begyndelsen af 70erne fik Sct. Ibs Kirke sat et pynteligt spir på sit kullede tårn og kirken et varmeapparat, skænket af købmand O. Palludan. Og 1905 skænkede bankdirektør J. W. Palludan kirken et kostbart orgel og et fortrinligt dampvarmeanlæg.

Det vil altid være en skønssag, hvilke købmandsnavne, der bør medtages i et jubilæumsskrift.

Fra tresserne er der brødrene, købmand, agent Jens Thomsen og købmand Peder Thomsen. Der er købmand Poul Debell og hans plejesøn H. M. Hansen, der i mange år var foreningens og handelens repræsentant i byrådet. Og der var manufakturhandler Ferd. Neidhardt, medlem af byrådet og bankdirektør.

Følgende navne vil forfatterens aldersklasse endnu kunne erindre:

Boghandler N. O. M. Nielsen (nu Ebbe Clausen), boghandler H. Lohse (nu Sloth Christensen), manufakturhandler P. C. Søndergaard, tømmerhandler Nicolajsen, købmand P. Eriksen, købmand M. Eriksen, købmand Th. Schmidt, Storegade, købmand Hans Jacobsen, Sdr. Port, Crome & Goldschmidt, Fabrikkernes Udsalg, købmand J. Sørensen, Nørregade, købmand N. Johansen, Nørregade, købmand Vilh. Jacobsen, Torvet,

Købmand Mads Erichsens butik

købmand Hjalmar Bjelke, Storegade, købmand L.C. Lauridsen, Smedegade, tricotagehandler Chr. Christensen, Torvet, isenkræmmer Mayntzhusen, Torvegade, manufakturhandler J. Jensen, (Messen), Torvet, købmand Hans Nielsen, Vestergade, købmand N. N. Svarrer, Kræmmergade, købmand Johs. Feddersen, Storegade, Vett og Wessels Udsalg v/ H. C. Tange, Storegade, J. W. Palludans Efterfølgere, Harald Nielsen og I. F. Lasson, O. Palludans Efterfølger, Jul. Lange.

Ved 50 års jubilæet bestod handelsstandsforeningens bestyrelse af: Grosserer Harald Nielsen, formand, købmand Hans Jacobsen, næstfmd, købmand Jul. Lange, købmand Hans Nielsen og købmand J. Sørensen.

Selve 50 års jubilæet fejredes med en festmiddag med damer på Damkiers Hotel. Ved samme lejlighed udnævnes til æresmedlemmer af foreningen agent Jens Thomsen og købmand Hans Haunstrup under henvisning til, at begge var medstiftere af foreningen.

EMNER, DER HAR OPTAGET FORENINGEN DE SIDSTE 50 ÅR

I 1907 var der fra Esbjergs side kræfter i bevægelse for at etablere en jernbaneforbindelse: Esbjerg—Oksbøl. Varde Handelsstandsforening tog selvfølgelig stærkt afstand herfra, bl. a. under henvisning til, at Varde byråds tilskud til Varde—Nr. Nebel-banen var betinget af, at en bane Esbjerg—Oksbøl ikke etableredes.

Men der er stadig andre og betydningsfulde spørgsmål, der må tages stilling til: et tilbud om amts-ungskue måtte man af økonomiske grunde fraråde at tage imod, togforbindelsen med hovedstaden kritiseredes, Varde —Nr. Nebel-køreplanen var derimod god; smørhusets tilgiftssalg måtte man tage skarp afstand fra. Et vigtigt spørgsmål var opførelsen af en ny bro over åen. Man hævdede, at amtet havde både den moralske og juridiske forpligtelse til at etablere en broforbindelse, som var tidssvarende.

Og der var spørgsmålet om læbæltet. I den dagældende næringslov fandtes afstandsbestemmelser vedrørende den afstand fra købstaden inden for hvilken visse næringer ikke måtte drives på landet. Og ganske naturligt modsatte handelsstandsforeningen sig læbæltets ophævelse, der alligevel vedtages ved lov 1920. Man kan sagtens være klog bagefter. Læbæltets sene ophævelse fremskyndede oprettelsen af brugsforeninger, der ikke i juridisk forstand driver handel.

Det kunne måske have sin interesse at præcisere forskellen på handel og brugsforeningsvirksomheder.

Torvet omkring 1910

Handel driver den mand, som hjemkøber varer i den hensigt at sælge dem med et handelstillæg, der giver ham en mulighed for økonomisk eksistens. Og til denne virksomhed kræves næringsbrev.

En brugsforening hjemkøber varer til fordeling mellem medlemmerne, til hvem de afhændes med et handelstillæg, der kan dække udgifterne ved fordelingen, altså til husleje, lagerleje, uddelerløn, medhjælperløn o. s. v.

Forskellen er ikke stor, men den er der, og herpå beror brugsforeningernes skattefrihed og fritagelse for næringsbrev. Men hvis brugsforeningerne vil handle med andre end medlemmerne, skal de både have næringsbrev og betale skat.

Ældre vardensere vil endnu huske den største stormflod, der de sidste 100 år har ramt Varde. Den 3. december 1909 stod vandet i Storegade til lidt oven for hotel »Dania«'s indgangsdør (nu Missionshotel). I Enghusene kunne vandet strømme ind ad vinduerne. Politimesteren

beordrede husene rømmet. Beboerne reddedes på en slags tømmerflåder over til Arnbjerghus. En stor og kraftig elektriker (vi fik dengang elektrisk lys installeret), hans navn har jeg desværre glemt, gjorde sig i høj grad fortjent ved at være »pramdrager« i vand til armhulerne og i fast rutefart fra Enghusene til Arnbjerghus. – Mange private og handlende led selvsagt store økonomiske tab. Varde Handelsstandsforening tiltrådte sammen med Varde Haandværkerforening en komitè med det formål at indsamle midler til hjælp for de skadelidte. Harald Nielsen og Jul. Lange tiltrådte komiteen på handelsstandsforeningens vegne.

Større og mindre spørgsmål skal der stadig tages standpunkt til.

Man henstillede til postkontoret at holde åbent til kl. 8 i stedet for kl. 7 (uden resultat). Man drøfter metersystemets indførelse og kundernes indføring i systemet. Man finder, at sporpladsen på statsbanen er for lille, at aflæsningsforholdene er ubekvemme, at rangeringshesten bør afløses af et rangeringslokomotiv, man forhandler med politimesteren om markisernes anbringelse og højde over fortovet og om udstilling af butiksvarer på fortovet. Man anmoder landboforeningen om at støtte en protest mod forbud mod afholdelse af markeder på torvet, og man kan ikke gå med til handels- og kontormedhjælpernes henstilling om butikslukning kl. 19 i tiden fra $^1/_6$–$^1/_9$, og man må ganske naturligt protestere imod, at postbesørgelsen til Hjerting skal flyttes fra Varde til Esbjerg.

Den første verdenskrig 1914–18 medførte selvfølgelig mange vanskeligheder for de handlende. Fabrikanter og grossister forlangte kontant betaling, og det medførte, at købmænd måtte stramme deres kreditbetingelser. Og så kom rationeringskortene, og hvad der medfulgte af besvær. Og varemanglen og forskellige udførselsforbud var til stor gene.

I 1915 gør man et nyt forsøg på, at få stationens sporareal udvidet. En deputation fra byråd, håndværkerforening og handelsstandsforening

overrækker et andragende til trafikminister Hassing Jørgensen, og det resulterer i et løfte, der blev indfriet efterhånden.

Og nu kommer spørgsmålet: en viadukt over jernbanen fra Ribevejen. Byrådet, håndværforeningen, vognmandsforeningen og handelsstandsforeningen drøfter på et fællesmøde sagen. Handelsstandsforeningen modsætter sig opførelsen af en viadukt.

Vi er nu nået frem til krigens 3. år, 1917. Brændselsmangel og dermed elektricitetsmangel gør sig gældende. Der skal spares på varme, kraft og lys, og derfor kommer der en ministeriel bekendtgørelse, der påbyder tidligere butikslukning:

Mandag, onsdag, torsdag kl. 6, tirsdag, fredag kl. 7 og lørdag kl. 9. Senere fik tirsdagen også 6-lukning.

Ved lov af 30. marts 1920 blev der givet tilladelse til at holde åben til kl. 7 de fire første dage i ugen, men nu ønskede handelsstandsforeningen, at beholde 6-lukningen.

1920 er planerne om en viadukt fremme igen, og handelsstandsforeningen indtager samme negative standpunkt, men foreslår en gangbro for fodgængere.

I tiden fra 1920—1930 konsoliderer man sig efter krigen, og man administrerer de gældende og ny tilkomne bestemmelser. Og ved mødet den 19. februar 1929 har formanden den glæde at kunne meddele, at foreningen havde modtaget et legat efter afdøde bogtrykker Vald. Brendstrup på kr. 10.900 i kreditforeningsobligationer, hvis renter hvert års juni-termin skulle udbetales en værdig og trængende handlende eller forhenværende handlende i Varde købstad.

Man skifter kgl. vejer og måler: Fhv. købmand Fr. Andersen afgår og A. Bech-Hansen udnævnes. Fr. Andersens forgænger Viktor Brorson bar forøvrigt foruden titlerne vejer og måler også betegnelsen »vrager«, d. v. s. at han i tilfælde af strid mellem grosserer og detailhandler om

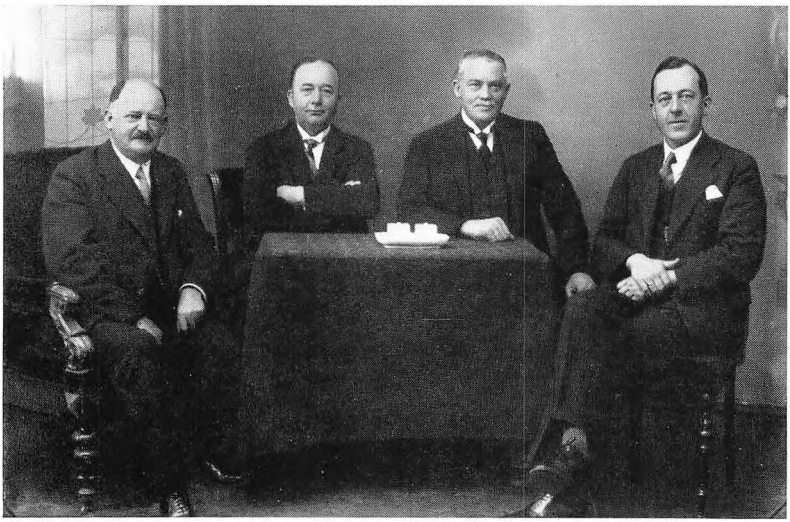

Bestyrelsen 1932
N. F. Kastoft. Johs. Østergaard. Harald Nielsen. Svend Lange

en vares kvalitet skulle træde til som fagkyndig opmand. Senere blev varernes »antal« så stort, at det ville være umuligt for en enkelt mand at være fagkyndig i alle brancher, hvorfor denne vragerfunktion er overgået til branchekyndige udvalg.

Det vil formentlig overraske at høre, at man allerede i 1923 i anledning af en påtænkt nyordning af Danmarks militærvæsen forhandler om etablering af en garnison (artilleri) her i Varde.

I 1924 dukker de første planer om bilruter op. Den første er: Forum—Korskroen—Vester Nebel. Fra denne beskedne, men betydningsfulde begyndelse til den nuværende rutebilstation med 12 ruter ligger der en rig udvikling af trafik-forbindelser mellem Varde by og dens store og gode opland.

Varde by er glad for sit gode opland, men det har jo ikke altid været

Den gamle markedsplads

godt. Hvor mange kan nu huske hedearealerne langs Ortenvej, langs Ringkøbingvej, langs vejen til Korskroen. Hvad har ikke Blaksmark mergelleje og Vester Nebel mergelleje betydet i dette opdyrknings- og kultiveringsarbejde. Og skal en enkelt fremtrædende mand nævnes i dette pionerarbejde, så bliver det Peter Poulsen, Vittarp. Hvor mange kan endnu huske, da han i begyndelsen af tyverne – længere er det ikke siden – opdyrkede hedearealet på venstre side af Ribe-vejen fra Sdr. Plantage til Lifstrup. Han havde rejst et skur inde på marken, i den ene ende boede hestene, og i den anden var sovested til ham selv eller den af hans sønner, der lejlighedsvis afløste ham ved plov eller harve

under kultiveringsarbejdet. Fra mandag til lørdag var en mand derude – og i det væsentlige levede han af »tørkost«. Peter Poulsen og andre hedeopdyrkningsbønder – i forbindelse med mergellejerne – skylder Varde sit gode opland.

Og nu skal De have en lille historie: Forfatteren af nærværende lille skrift havde besøg af en kemiuddannet dame fra Landbohøjskolen; hun havde undersøgt mange hedejordsprøver, indsendt af Peter Poulsen. På min forespørgsel måtte hun erkende, at som indfødt københavner havde hun aldrig set en hede. Jeg satte pr. telefon Peter Poulsen ind i forholdet. Peter Poulsens svar lød ordret: »Det må vi sgu ha' rettet, a kommer omgående«.

En halv time efter holdt Peter Poulsens »Ford« for døren. Og nu kom der en herlig time, hvori Peter Poulsen præsenterede sit nyopdyrkede kongerige med de mange nyopførte landbohjem. En mindesten for Peter Poulsen er rejst ved nedkørselen til Vittarp, lige før Outrup.

Hvorfor nu fortælle det i et jubilæumshæfte for Varde Handelsstandsforening. Jo – hvorfra skulle yngre købmænd i Varde vide, at ingen enkelt-mand har bidraget så meget til at skabe Varde by et godt opland som Peters Poulsen, Vittarp.

1931 er et betydningsfuld år. »Vestjysk Udstilling« gennemføres med stort held, initiativet og ledelsen var hos håndværkerforeningens formand, bogtrykker Nordhjem, men handelsstandsforeningen støttede både moralsk og med økonomisk garanti.

Man indfører »Silkeborg-systemet« med amtstuefuldmægtig Orla Christensen som leder (senere blev han borgmester i Haderslev).

Og samme år er handelsstandsforeningen medindbyder til et borgermøde om byens trafikproblemer. Hovedspørgsmålet er: Skal trafikken fra Ringkøbingvej og Lundvej gennem Østergade ledes ned gennem Storegade eller ad en ny vej fra Østergade udfor restauration »Nati-

onal« ned gennem Arnbjerg med udføring til Storegade ved Zeebergs ejendom.

Emnet frister til et sidespring. Hvad er bedst for en by: at lede langtrafikken udenom eller gennem byen?

I Holstebro, Ribe og Kolding leder man den udenom. Men spørg Storegade på strækningen Damkier til Østergade, og spørg Vestergade; i den første går trafikken uden om, i den sidste igennem.

Og Kræmmergade! Hvilket avisslag stod der ikke mellem »Vestkysten« og forretningsfolk. »Vestkysten« ville have svineaflæsningen til slagteriet bort fra gaden, forretningsfolk ville beholde den.

Spørgsmålet er ikke så simpelt, at det kan besvares med et enten-eller: Langvejstrafik eller ikke-langvejstrafik gennem gaden. En enkelt større, attraktiv forretning i gaden vil kunne skabe et gunstigt klima også for de andre forretninger uden hensyn til, om gaden trafikeres af langvejstrafikanter eller ikke.

Til julen 1931 er byen for første gang »juleklædt« i december måned med lys- og granguirlander.

Og nu er landbrugskrisen over landet. I et møde i februar 1932 oplyser formanden, at 77,33 % af landbrugerne i Ribe amt har erholdt krisehjælp.

Man forbavses over alle de mange store og små spørgsmål, der stadig er at tage stilling til: Sukkerordningen, lærlingeloven, et nyt blad: Danske Hjem, giftloven, kontantrabat, valutaloven, importsager o.s.v. o.s.v. Mund- og klovsyge hærger oplandet, ingen markeder, ingen torvedage, og handelsstandsforeningen gjorde sin indsats for disses etablering igen.

75 årsjubilæet fejres ved en fest på hotel Damkier d. 20. oktober 1932 med damer, men på grund af de økonomiske forhold — uden gæster.

Ved generalforsamling 1933 trækker grosserer Harald Nielsen sig tilbage som formand, han udnævnes til æresmedlem, og boghandler N. F. Kastoft vælges til formand.

Den nuværende markedsplads med de nye staldbygninger

Allerede næste år 1934 udnævner man et nyt æresmedlem. Bankdirektør F. H. Palludan har da været medlem i 50 år, og da han samme år fylder 80, udnævnes han til æresmedlem.

1935 bliver et bevæget år for Varde. Planen om Tarphagebroen kommer frem. Det var let at se, at den ville skade Varde, specielt handelsstanden. Beboerne i Billum og Oksbøl ville få lettere adgang til Esbjerg. Og trafikken fra Esbjerg til kysten, der hidtil var gået over Varde, ville nu gå over Tarphagebroen,

Handelsstandsforeningen protesterer kraftigt.

1937 er det en kendsgerning, at broen kommer, og nu drejer diskussionen sig om, broen skal være en klapbro eller en bro i almindelig vejhøjde. Varde tænker på skibsfart med masteskib og kræver klapbro.

Man har en deputation af formændene for handelsstandsforeningen og håndværkerforeningen i ministeriet. Man argumenterer med, at der

Et håndslag på Varde marked

lige er afsat 100,000 kr. på forbedring af Varde havn og uddybning af sejlløbet i åen, men uden at vinde gehør.

Et andet vigtigt spørgsmål gik også Varde imod. Amtet ville opføre et stort, medicinsk sygehus. Valget stod mellem Varde og Esbjerg. Esbjerg sejrede.

Et tredie spørgsmål fik derimod en heldig udgang.

»Nordisk Kabel« havde planer om at flytte Jerntrådsspinderiet (Pigtrådsfabrikken) fra Varde til Middelfart, og det var utvivlsomt sket, hvis ikke en deputation af de to fornævnte formænd havde fået lejlighed til at drøfte sagen med selskabets direktør i Middelfart.

Og endelig var der spørgsmålet: Ventesal eller rutebilstation.

Antallet af rutebilernes kunder, der jo også var byens kunder, var nu blevet så stort, at det måtte karakteriseres som mangel på service fra byens side, hvis man ikke skaffede de ventende passagerer et op-

holdsrum. Handelstandsforeningen holdt på, at på dette tidspunkt var en ventesal tilstrækkelig. Det blev resultatet, og rutebilstationen kom først i år (1957).

Den 15. sept. 1940 fylder grosserer J. F. Lasson 70 år og udnævnes til æresmedlem. Han var i mange år handelens repræsentant i byrådet, formand for handelsskolen og i en årrække formand for Danmarks Handelsskoleforening.

1940 er det første besættelsesår. Efter den 9. april måtte Danmark lægge sin udenrigshandel fuldstændig om. Samhandelen med Tyskland steg meget stærkt. Landbruget tjente gode penge, og arbejdernes lønninger steg. Valutacentralen afløstes af Direktoratet for vareforsyning. Mange varer blev rationerede, og erstatningsvarer blev taget i brug. Benzinmangelen blev følelig, og rutebiler og lastbiler måtte gå over til generatorer.

1942 var et bemærkelsesværdigt år for Varde.

Et stort vellykket fællesskue afholdes, men højdepunktet var byens 500 hundrede års jubilæum som købstad.

Handelsstandsforeningen og håndværkerforeningen skænkede i den anledning byen et pragtfuldt silkebanner.

Men dagens højdepunkt var festen på torvet. Kronprins Frederik og kronprinsesse Ingrid deltog; Kronprinsen talte og overbragte en hilsen fra sin fader Kong Christian d. Tiende.

Byens nære kontakt med oplandet manifesterede sig i 1944 med opførelsen af samlestalden (eksportmarkeder).

Krigen er nu sluttet, og det ville være naturligt at hædre de faldne frihedskæmpere, og handelsstandsforeningen er med til både moralsk og økonomisk at støtte indsamlingen til mindesmærket i Arnbjerg for de vardensere, der mistede livet i frihedskampen i den anden verdenskrig.

Der var i mellemtiden kommet en ny faktor til, som i nogen grad aflastede handelsstandsforeningen, nemlig erhvervsrådet, der oprettedes

i efteråret 1939. Handelsstandsforeningen har i dette råd 2 medlemmer. Det fører nu de mange forhandlinger angående etableringen af de forskellige rutebilruter, det udgiver adresse- og skattebogen og opretter Turist- og erhvervskontoret 1. jånuar 1949. 1947 fylder handelsstandsforeningens formand, N. F. Kastoft, 70 år og udnævnes til æresmedlem. 1947 er spørgsmålet om en rutebilstation igen aktuelt. Først og fremmest hvor skal den ligge. Følgende forslag er fremme under drøftelserne: 1. Ved Sønderbro, 2. Stationspladsen, 3. Pladsen ved Østergade, bag Ebbe Clausens ejendom, 4. Imellem Statsbanestationen og Jernbanehotellet, (der indvendes, at alle ligger for langt fra byens centrum) 5. Gartner Hansens jord ved Vestervold, 6. I gæstgiver Sillasens gård, 7. Ved Højskolehjemmet, 8. Dr. Antonius' grund ved Torvegade.

Det blev som bekendt ved torvet i gæstgiver Sillasens gård – der hvor grisehallen lå. Denne blev flyttet til markedspladsen.

I oktober 1945 afholdt handelsstandsforeningen den første generalforsamling efter befrielsen, hvor formanden, grosserer Svend Lange, i sin beretning bl. a. udtalte:

For handelsstanden har det forløbne år, ligesom de tidl. krigsår, været vanskeligt på mange områder, mange varer har jo været statsrationeret, hvilket betyder extra arbejde for købmanden. De brancher, der selv skulle foretage fordelingen, har ofte måtte høre beklagelser fra kunderne, der syntes, de fik for lidt — men jeg har dog det indtryk, at de handlende i Varde har gjort sig store anstrengelser for at fordele de forhåndenværende varer retfærdigt. — Den store pengerigelighed har selvfølgelig også bevirket en forøget efterspørgsel. Før krigen, da der var varer nok og dermed konkurrence, bestod kunsten jo i at sælge så meget som muligt — i de senere år har kunsten været at skaffe tilstrækkeligt med varer frem.

Hvordan har så de varer været? Det er selvfølgelig vanskeligt at besvare for de mange branchers vedkommende, men indenfor de fleste

har det væsentligt været erstatningsvarer, som selvfølgelig ikke står på højde med førkrigsvarer, men jeg vil dog hævde, at der har været mange særdeles gode erstatningsvarer fremme. Erstatningsvarerne har også været medvirkende til, at handelsstanden stort set har kunnet beholde sit personale, og at året, der er gået, har givet et økonomisk tilfredsstillende resultat.

Men enhver købmand er jo også nødt til at søge (hvis de store skatter ikke forhindrer det) at konsolidere sig, så han kan klare de tab, der uvægerligt kommer på erstatningsvarerne, når engang de rigtige varer kommer frem. — — —

For at give et indtryk af, hvorledes handelsstandsforeningens kår er i dag, og hvad foreningen beskæftiger sig med for tiden, følger hermed et uddrag af formanden, købmand P. Hygebjerg-Hansens beretning på generalforsamlingen i oktober 1956:

Erhvervslivets kår her i landet er vel, i det store og hele, de samme, som for 1 år siden. Erhvervslivet lider stadig under bankernes kreditindskrænkninger, der, efter nationalbankdirektørens udtalelser forleden, må fortsættes endnu lang tid fremover. De høje skatter og de stadig stigende omkostninger gør, at pengene til investering — iflg. de i disse dage foreliggende tal i industrirådets tidsskrift — ligger 20 % under investeringen i 1954.

Handelen — det være sig en gros og en detail — lider under de samme vanskeligheder. Dertil kommer den meningsløse omsætningsskat på en lang række nødvendige textilvarer. Textilskatten virker tilsyneladende ikke i større udstrækning forbrugsbegrænsende, idet det købende publikum i stor udstrækning ikke mere husker, at der er 10 og 15 % skat på textilvarer. Kan vi ikke komme af med skatten – hvilket er det eneste rigtige — må textilskatten lægges ud i detailledet.

Tilgangen af selvstændige købmænd bliver mindre og mindre. Jeg har her nogle tal for Vardes vedkommende. I årene 1937—38—39 er der ialt udstedt 62 næringsbreve på handel i Varde, medens der i årene 1953—54—55 kun er udstedt ialt 44 næringsbreve, en tilbagegang på

Torvet 1957

18 på trods af, at byen er vokset fra 6.802 indbyggere i 1937 til 9.171 i 1955. Årsagen er formentlig den, at der i dag skal betydelig større kapital til for at starte en forretning, en kapital, som de unge, der har lært handelen, har meget svært ved at skaffe på grund af den for tiden værende kreditindskrænkning. Nye forretninger vil derfor hovedsagelig, på den ene side for en gros handelens vedkommende blive aktieselskaber og i nogle tilfælde kædebutikker udgået fra disse, dertil kommer på den anden side brugsforeningerne.

Imellem disse to former for handel, har vi den selvstændige købmand, hvis antal vil blive mindre for hvert år, såfremt der ikke i tide gribes ind. De unge vil derfor, selv om de har lært handelen, i de fleste tilfælde næppe blive selvstændige købmænd, men må vedblive at være funktionærer. Efter min mening må der ske en ændring, således at disse unge får en mulighed for at starte egen forretning og derved muliggøre, at den selvstændige købmand fortsat er et vigtigt led i vort samfund.

Hvorledes er det gået for erhvervslivet i Varde, specielt for handelen. De foreliggende tal ser således ud:

	1955	
Bagere, omsætning	1.584.500	kr.
Kolonialhandlere, omsætning.....	5.457.250	»
Slagtere, omsætning	2.471.500	»
Gartnere, omsætning	709.400	»
Tobak, omsætning	796.000	»
Manufaktur og tricotage oms.	4.725.100	»
Diverse, omsætning	9.422.000	»
	25.165.750	kr.
Omsætning for automobilhandel, maskinhandel og installatører	10.631.600	kr.
	35.797.350	kr.

Sammenligner vi med 1954, ser de samlede tal således ud:

	1954		1955	
Detailomsætning	25.750.200	kr.	25.165.750	kr.
Omsætning for automobilhandel, maskinhandel og installatører	11.275.500	»	10.631.600	»
	37.025.700	kr.	35.797.350	kr.

hvilket giver en tilbagegang i omsætningen for:

Detailhandelen på	584.450	kr.
Automobilhandelen m. m.	643.900	»
Ialt	1.228.350	kr.

I ovennævnte tal er ikke medregnet følgende:

Kul, trælast, hotel, restauration, mælk, en gros handel, fabrikker, håndværk og brugsforeninger.

Til trods for denne tilbagegang i omsætningen vil jeg dog fastholde, at 1955 trods alt blev bedre, end man kunne vente, når hensyn tages til de af regeringen foretagne forbrugsbegrænsende foranstaltninger og omsætningens stærke forøgelse i 1954.

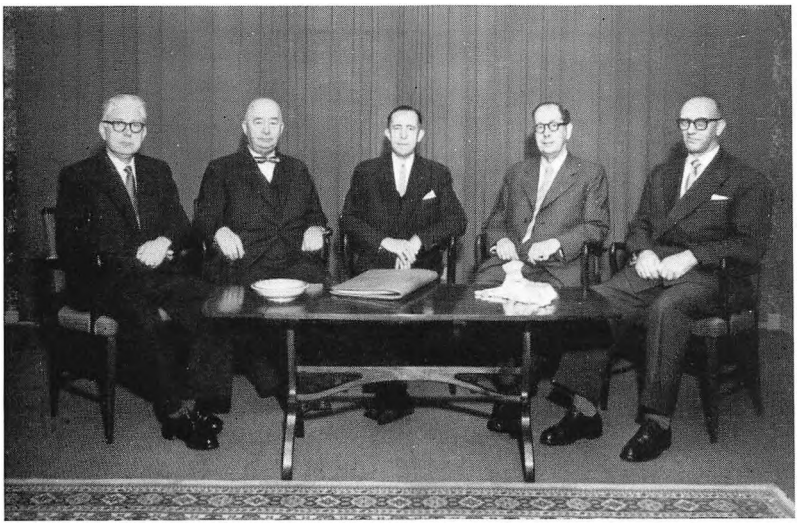

Bestyrelsen 1957
H. Thorsen Nørgaard, Johs. Østergaard, P. Hygebjerg-Hansen, N. Nielsen, Jens S. Jensen

Den del af 1956, der nu er gået, synes at vise tilfredsstillende omsætning for handelen, — god høst for landbruget, god beskæftigelse for industri og håndværk — dog måske lidt mindre indenfor bygningsfagene. Jeg vil tro, at omsætningen i 1956 vil blive noget lignende som i 1955, måske lidt bedre.

Vi har i foreningen i det forløbne år afholdt følgende foredrag for foreningens medlemmer:

Forstander Hoffmann: Varde Handelsskole.

Borgmester Rud. Rasmussen: Varde bystyre og byens økonomi.

Direktør Børge Christensen, provinshandelskammeret: En groshandelen i går og i dag.

Konsulent Frimodt: Bedre betjening — flere faste kunder.

Der ud over har vi, ligesom tidligere år, været flere af vore medlemmer behjælpelige med at opnå indkøbstilladelse til personbiler, ligesom vi har anbefalet flere andragender om stipendium til de højere handelsskoler.

Vardes stærke udvikling i de senere år må til dels tilskrives følgende faktorer:

Et bystyre, der er lydhør overfor tidens krav og handelens ønsker, et opland, der føler sig knyttet til Varde, og har bevirket, at Varde har de største levekvægsmarkeder og de tredie største grisemarkeder her i landet og en dygtig industri, hvoraf navnlig 2 virksomheder, startet af samme mand, afdøde fabrikant P. Th. Bruun, her skal omtales nærmere.

P. Th. Bruun var uddannet som rebslager i sin faders rebslageri. Han har fortalt forfatteren af nærværende lille skrift om sine første år som rebslager, hvordan han som ung mand gik med bundter af reb på nakke og ryg til omegnens landsbyer, helt til Nr. Nebel. I halvfemserne begyndte han at fremstille trådfletninger til hønsenet.

I 1919 købte A/S Nordisk Kabel- og Traadfabrikker, Middelfart, Varde Traadspinderi. Det beskæftiger 60—100 funktionærer og arbejdere.

Men forinden, i året 1914, før verdenskrigens udbrud, havde trådspinderiet dannet en aflægger.

Fabrikant Bruun havde to sønner, som begge blev uddannet på stålværker i Tyskland med dannelsen af et stålværk i Varde for øje.

Stålværket blev stiftet under firmanavnet »Bruun og Sønners Staalværk«.

Virksomheden begyndte væsentligt med tyske arbejdere. Men så kom krigsudbruddet, og de tyske arbejdere kaldtes hjem til krigstjeneste, og så måtte den nystiftede virksomhed standse.

Det lå derefter stille, til det i februar 1918 blev købt af Nakskov skibsværft og blev omdannet til et interessentskab. Produktionen blev genoptaget i juli 1918.

I året 1921 blev stålværket omdannet til et aktieselskab med firmanavnet: A/S Varde Staalværk.

Større udvidelser blev foretaget i årene 1927 og 29 og i årene 1939/

Interiør fra Varde Staalværk

40; den sidste udvidelse omfattede en helt ny bygning og installation af elektriske smeltovne.

Arealet var oprindeligt ca. 4000 m², men er i tidens løb blev udvidet til nu at omfatte 62.000 m²; hertil kommer en række funktionær- og arbejderboliger.

Stålværket fremstiller stålstøbegods i en lang række forskellige kvaliteter, deriblandt rustfrit og syrefast stål. Forbrugerne er i hovedsagen de indenlandske maskinfabriker og skibsværfter. Derudover finder en mindre eksport sted til de skandinaviske lande. Der produceres årligt ca. 6000 tons stålstøbegods.

Der er på stålværket ansat 89 funktionærer og 450 arbejdere.

Der findes moderne omklædningsrum med marketenderi.

Der finder i øjeblikket en betydelig ombygning sted. Når denne er

færdig, vil alt stål blive smeltet i elektriske ovne, og moderne rationelle arbejdsmetoder vil blive indført.

At Varde har fået garnison, betyder en meget forøget omsætning, dels fra de fastboende officersfamilier, dels fra mange menige, der lægger en stor del af deres lønningspenge i Varde. Desforuden har mange fået en indtægt ved arbejde på kasernen.

Alle disse faktorer har gjort, at byens håndværkere har været travlt beskæftiget, og at byen har haft en forholdsvis lille arbejdsløshed.

Igennem vore store pengeinstitutter, Varde Bank og Handelsbanken, og til dels Spare- og Lånekassen for Varde By og Omegn, har forretningslivet i Varde modtaget en sund og nødvendig finansiering.

Varde Handelsskole.

For Handelsstandsforeningen har spørgsmålet om de unges uddannelse altid stået som et vigtigt punkt på programmet.

I juni 1885 nedsatte Varde Handelsstandsforening et udvalg til at forberede oprettelsen af en handelsskole. Disse pionerers navne skal nævnes: H. M. Hansen, Jens Thomsen, I. W. Palludan, Th. Windfeld og Ernst Palludan.

Resultatet blev en skole, der begyndte 1. oktober samme år med lokaler i den private realskole og med realskolebestyrer, kaptajn Brix, som forstander og med realskolelærer S. Jacobsen (senere kæmner) som lærer. Allerede 1888 måtte man standse, men 1891 lykkedes det at få skolen i gang igen, og siden har den fortsat uafbrudt.

Skolen har haft følg. formænd: købmand Vilhelm Jacobsen, købmand Brandrup, grosserer J. F. Lasson, købmand P. Toftgaard Jensen, grosserer Svend Lange, købmand Th. Jessen, og nu direktør H. Thorsen Nørgaard.

Der er her særlig grund til at nævne den indsats, som grosserer J. F. Lasson har ydet, idet han var formand fra 1898 til 1937.

Hans interesse for de unges uddannelse i almindelighed og for handelsskolerne i særdeleshed var meget stor, og han opnåede da også den

J. F. Lasson

Ludv. Hoffmann

anerkendelse at blive æresmedlem af Danmarks Handelsskoleforening.

Som forstandere har skolen kun haft tre: Den førstnævnte realskolebestyrer, kaptajn Brix, kæmner S. Jacobsen og lærer Ludv. Hoffmann.

Om sidstnævnte udtaler formanden for Varde Handelsstandsforening:

Ikke mindst den nuværende forstander, Ludvig Hoffmann, har i over 30 år udført et meget stort og dygtigt arbejde i handelsskolens tjeneste. Sammen med en dygtig lærerstab, der i øjeblikket tæller 10 lærere, har forstander Hoffmann bragt handelsaftenskolen og den dertil knyttede oplandsskole frem til en stilling i handelsskolernes rækker, som der står berettiget respekt om.

Skolen har fra sin første dimission 1894 til 1957 dimitteret 901 elever med handelsmedhjælper-eksamen, og hertil kommer et meget stort antal elever, som har taget tillægsprøverne i specialfagene: stenografi, maskinskrivning og skilteskrivning.

Siden realskolen blev omdannet til De gamles Hjem, nu Sines-Minde, har handelsskolen haft lokaler på kommuneskolen. Undervisningen foregik oprindelig om aftenen fra kl. 20,15 til 22,15, nu foregår den for 1. og 2. klassernes vedkommende fra kl. 18 til 20 og for 3. klassernes vedkommende i dagtimer.

KØBMÆND, DER I DE FØRSTE 50 ÅR HAR HAFT BETYDNING FOR HANDELSSTANDSFORENINGEN OG VARDE BY'S UDVIKLING

A. K. Bastrup

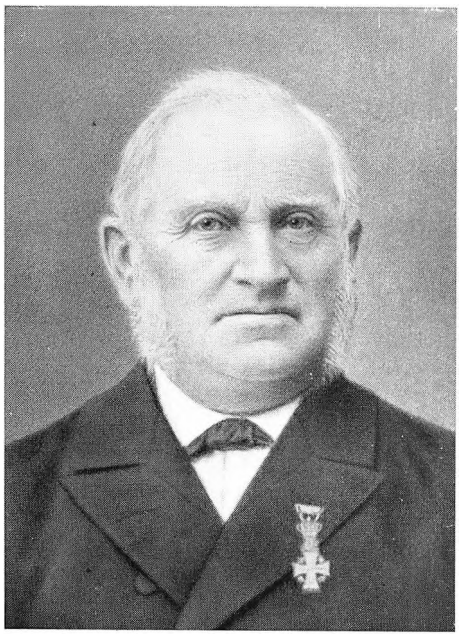

Ole Palludan

H. M. Hansen

Varde Kjøbstads Handelsstands Understøttelsesfond

stiftedes år 1870 på initiativ af købmand Jens Thomsen. I årenes løb er fondet blevet betænt med en del legater, hvis renter, i forbindelse med det årlige kontingent, uddeles til trængende købmænd eller deres enker. Kapitalen udgør ved udgangen af 1956 ca. 50.000 kroner.

Varde Handelsstandsforenings Byggefond

stiftedes år 1947 og råder nu over en kapital på 38.000 kroner, som ved jubilæer er skænket af medlemmer af foreningen.

Foreningen råder over 2 legater:

Bogtrykker Valdemar Brendstrups legat på 12.000 kr., og

Frk. Cecilie Bertram Jensens legat på 10.000 kr.

I. W. Palludan

A. C. Haunstrup

Bestyrelsesmedlemmer:

P. Hygebjerg-Hansen	1953–	P. C. Søndergaard	1908–22
Jens S. Jensen	1953–	Hans Jacobsen	1899–19
Johs. Østergaard	1924–	Theodor Schmidt	1912–18
N. Nielsen	1947–	J. Sørensen	1902–12
H. Thorsen Nørgaard	1956–	Emil Voigt	1902–02
Andreas Petersen	1944–56	C. H. Tange	1902–02
Svend Lange	1928–53	F. Bülow	1900–02
Chr. Berring	1932–53	T. C. Windfeld	1894–02
P. Toftgaard Jensen	1933–47	H. M. Bøtker	1883–00
N. F. Kastoft	1929–44	Vald. Brandrup	1895–99
Harald Nielsen	1895–33	H. M. Hansen	1883–98
Hans Nielsen	1902–08	J. Thomsen	1885–95
– –	1919–32	O. Palludan	1885–95
Julius Lange	1899–28	J. W. Palludan	1883–94
J. Bonnesen	1922–29	Rech Thomsen	1883–84
J. J. Berring	1918–24	Emil Palludan	1883–85

Den første direktion 1857:

A. K. Bastrup, Søren Thomsen og H. C. N. Schmidt

Følgende har i de sidste 50 år beklædt formandsposten:

Harald Nielsen	1898–33	Svend Lange	1944–53
N. F. Kastoft	1933–44	P. Hygebjerg-Hansen	1953–

Æresmedlemmer:

A. C. Haunstrup	1907	F. H. Palludan	1934
Jens Thomsen	1907	J. F. Lasson	1940
Harald Nielsen	1933	N. F. Kastoft	1947